

משורר עברי יושב בתוכנו

אורציון ברתנא

יהושע רבינוב, בין רגבים ומזלות, מבחר שירים. תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, תשמ"ה 138 עמ'.

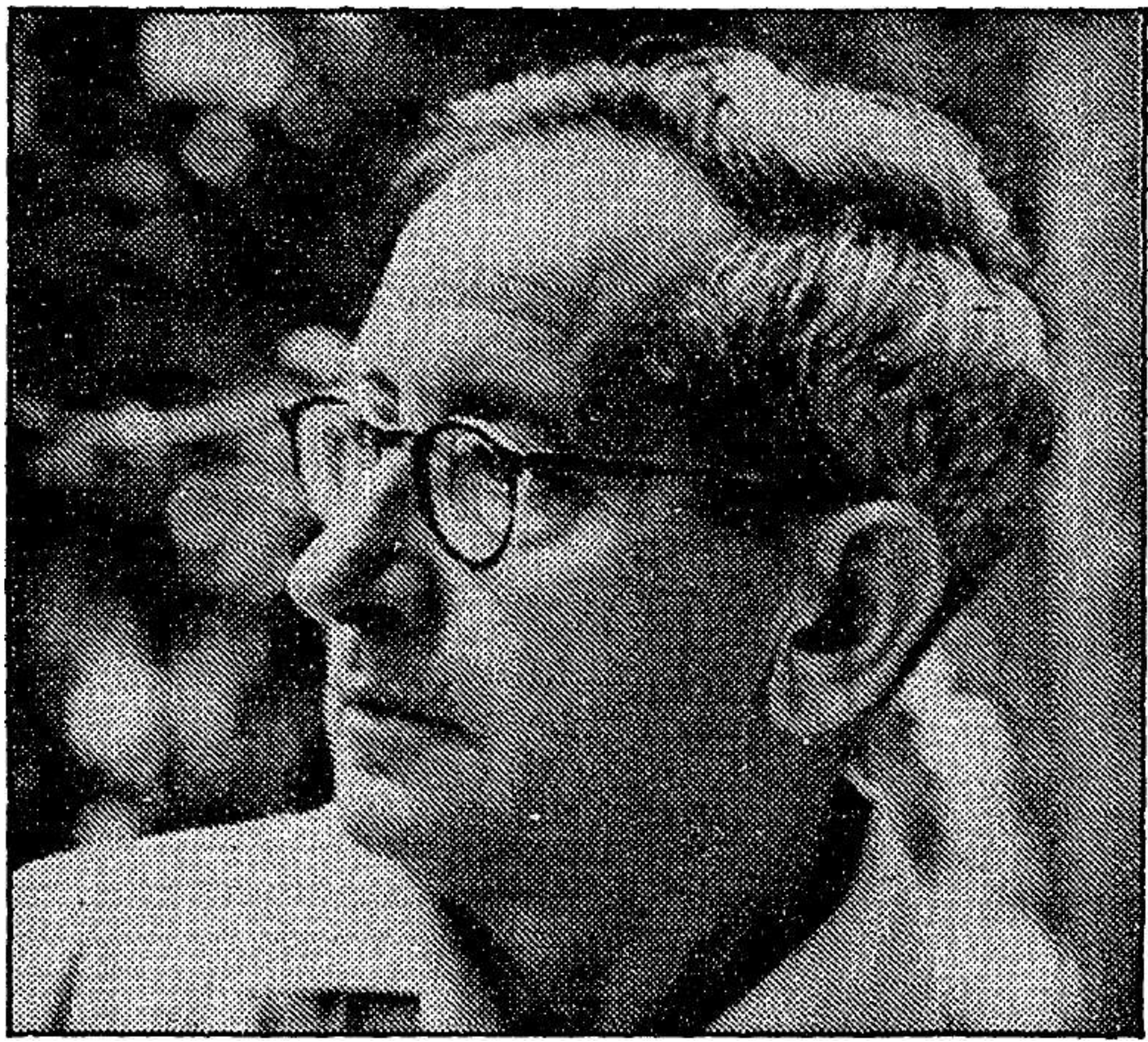
משורר גדול יושב בתוכנו. משורר כבד ועקשן. כוונתי לומר - לא משורר שכותב על התעקשות אלא משורר עקשן. על ההתעקשות נכתבת כל הספרות, כי ההתעקשות היא דרך חיים לשמור עצמם כצורה מורכבת כנגד כוחות ההרס המפרקים הכל. אבל רבינוב הוא משורר עקשן, כי הוא כותב גם נגד הכתיבה המקובלת. האופנה הספרותית בשלה והוא בשלו. ועל עקשנות זו הוא משלם מחיר כבד: מתעלמים ממנו.

מתעלמים ממנו בתמימות ומתעלמים ממנו בזדון. כלומר, יש כאלה שלא מכירים או כבר לא יכולים להכיר שירה כזו, ויש אחרים שמכירים ומתארים את העקשנות בצורות לא כליכך סימפאטיות: זו לא עקשנות אלא סניליות; זו לא עקשנות אלא אוטיסטיות. אני תורה אחרת ורואה כאן עקשנות שיוצרת אוטונומיה בשירה - ממלכה שירית חדשה, שתרכות נמהרת מתקשה לעכל. משורר גדול יושב בתוכנו כמו אותו סבא עם עץ הכוכבים שלאיש אין בהם חפץ.

בשירתו של רבינוב התמזגו כמה וכמה תכונות שהתרבות הישראלית עשתה אותן נידחות בתוכה, והן שעשו את שירתו כל כך קשה לעיכול ונשכחת:

קודם כל הנידחות של משוררי "גליונות" - אותם משוררי העליה השלישית ואחריה שיצרו ספרות עברית. והעבריות היא העיקר אצל רבינוב. הוא פותב שירה עברית. לא יהודית ולא ישראלית. עברית. אצלו חיה אותה סיסמה עבריות - שהמציאה הספרות שלנו לעצמה לפני כמה דורות כמאניפסט, וכמה יוצרים הצליחו אפילו לממש אותה. פלומר, רבינוב הוא משורר עם שורשים. לפק מתוך מורשת שירה רוסית, ספק שתוך מורשת שירה פולנית. ונידחותו העיקרית, נידחותו הראשונה, היא כשל אותם יוצרים בני דורו המתארים בשפה מורכבת, שמצריכה מאמץ הקורא, את וקחתם כאן כמובן מאליו; לא מובן מאליו חתי ולא אכזיסטנציאליסטי, אלא מובן מאליו של פרט שמוצא את מקומו בהיסטוריה.

נידחות שנייה היא של משוררי הקיבוץ.

יהושע רבינוב

החמישית; זו של כתיבת הפואמה. מכיוון שרבינוב גם מתאר השקפת עולם וגם יוצרה, הרי המימד הארוך המורכב של הפואמה הלידית הוא המתאים יותר מכל לשיריו. ולמי יש פה סבלנות לפואמות? הן דורשות יותר מאשר עיון חסוף בשיר בין ארוחות-הצהרים למנוחת-הצהרים. התפילה הפואמטית של רבינוב היא תפילה וולט וויסמאנית (לא זה מהגלידה!) והיא מבוססת על הרעיון של הסדר היומיומי, שאצלו הוא בעיקר הסדר היומיומי הקיים בעולם של קיבוץ. כלומר, העבודה היומיומית לא כסיסמה חלוצית ולא כשגרה חסרת משמעות אלא כעשיית-סדר, הכנסת שלמות למערכת עשייה יומיומית שמקבלת טעם ומשמעות.

ולסיום, כמה מלים להסביר מדוע בחרתי לכתוב על שירי רבינוב. כמה מלים על מה שהוא אמר לי מלכתחילה, כקורא המתחיל להפעיל את המבקר שבו, בהיעשות קריאתו מתפעלת, כשהוא קורא ותופש שיש כאן משהו:

התרבות הישראלית מציבה הרבה אתגרים בפני הביקורת. לצערי, לעתים קרובות הביקורת איננה עומדת בהם. ההצטלבות של הספרות עם ה"מדיה" - טלוויזיה, עיתונות, קולנוע, רדיו - הפכו חלקים גדולים מן הספרות הנכתבת היום לחומר פלאקטי לעוס. ובעצם, נדרש מן המבקר לשים עצמו שופט עולם ה"מדיה" ולהשתמש בכליה כדי ללכת נגדה. לקחת את המאמר הקצר, המייד, צל המלים שבעיתון, ולנסות להחזיר אל התודעה רוקא בעזרתו ורוקא בעתון את קיומה של שירה מורכבת מאוד, עשירת מלים ודורשת מאמץ של הזדהות עם רעיונות לא מקובלים; בוודאי שלא מקובלים ב"מדיה".

אבל אין ברירה. צריך להחזיר את רבינוב אל התודעה. זה אתגר שמצדיק את עצמו. כי פירושו בעיקר הוא לומר שבין "הוא הלך בשדות" ובין הפוטורומאן המודרני, משתרע מרחב גדול של הטיפוס העברי. וכשירי רבינוב, כמו אצל יוצרים אחרים, ישנם העוגנים שאבדו אחר-כך, בעיקר בשירת הדור השלישי והדור הרביעי למדינה; מה שאני קורא "תסמונת זך ויולטיר".

רבינוב יוצר עולם מורכב מאוד וזר מאוד לקורא הישראלי. הוא יוצר עולם עברי. כדאי לקורא, ולא רק למען רבינוב, לנסות לבטל חלק מן הזרות הזו, ולהביא שירים מן העבר להווה. לא להזדהות עם הכתיבה במלואה. זה כבר לא יקרה. אבל צריך להתקרב אליה. לראות בשירים נפלאים אלה לא זר אלא לכל הפחות קרוב רחוק. משורר עברי. משורר גדול היושב בתוכנו.

כל רגב - תחננו. / כל סלע - סלם לשמים / גבעות שבעמק צופות עור, צופות / לפלא יבוא מאפסים. // כבקדם תופחה אדמה, את אדם / ערגת-עולמים פה אוכלת. / הגוף הוא הסנה במדבר הקיים, / הנפש תוהה ושואלת. / ו'שיר השירים' המתוק משתפר / לחיק העגום של 'קהלת' (כבקדם, 13).

וכבר אפשר לראות כאן במישרין את הנידחות הרביעית. זו נידחות השגב שאסור לו להיות קיים יותר בשירה הישראלית. לכל היותר יתור יש לו להיות קיים זעיר פה זעיר שם בפרוזה. כן, אני מדבר על הנשגב של שילר, שבעות שלמותו ניסה לנצח את המוות. הכתיבה של רבינוב היא על הנשגב שביומיום הארצישראל; ומה לנו, אנשים שזמנם רחוק ודעתם טרודה, ולנשגב? הרומאנטיקה של רבינוב מביאה אותו בשיריו לקבל את הקיים כאן כנשגב, וראיית הקיים כאן כנשגב נוגדה את תפיסת המבוכה כחיפוש, עליה בנויה כל הספרות הישראלית, ואת אידיאל "האוטנטיות" שרק במבוכה יכולה להתגלות, על פי מיטב השיפוט של מה שנוצר כאן כתרבות ישראלית. והלא לכך מנוגדת שירת רבינוב מיסודה.

אסיים עניין זה של נידחות בנידחות

זו נידחות בתוך נידחות. רבינוב שייך גם למשוררי הקיבוץ, המהווים אגף צדדי בתוך שירת "דור בארץ" שלא נקלטה כאן. שירה, שגם תמונתה ה"לידית", הארצישראלית כללית, או תמונתה העירונית לא נקלטה כאן; על אחת כמה וכמה לא נקלטה תמונתה הקיבוצית. כי לא נוצרה פה חברה סוציאליסטית ולא נוצרה פה חברה שלמה עם עצמה בתוך הגוף הזה והזמן הזה. הקיבוצים הושפעו יותר משהשפיעו, והשירה הקיבוצית העקשנית, הערכית, כשל רבינוב, נשארה בחוץ.

הנידחות השלישית היא הנידחות הרומאנטית. הרומאנטיקה שרדה בשירה הישראלית בעיקר במסווה האכזיסטנציאליסטי. מאחורי המסיכה הקיומית האירונית עדיין מותר, למשל, לבכות צער אישי. אבל בזהירות ובלי פאתוס. גישה מצחיקה של תרבות פאתטית המזייפת את הסנטימנטאליות שבה ומתביישת בה. אצל רבינוב, לעומת זאת, קיימת רומאנטיקה ישירה, לירית ופילוסופית: יש בה התייחסות ישירה, לא מתביישת בעצמה, אל הארצישראל, אל העמק, אל הציונות שהחזירה הנה אנשים: ככקדם עולה פחד-סוד-בראשית / מאלם הצאן עם ערבים, / כל עשב - חיל רגש.

בגלל ריבוי החומר הנשלח למערכת המזור לספרות, לא נובל להחזיר לבטליהם את כתבי-היד שלא יפורסמו.